

NATURRESERVAT I SKÅNE LÄN

Västra Kullaberg

Guide – Vandringsstig på Västra Kullaberg

En guide för mera information

Denna guide ger en mera ingående information rörande naturreservatets natur och dess mark- och kulturhistoria på ett antal platser utmed det system av stigar (röda, gula blå stigar) som finns anlagt på Kullaberg. Platserna som beskrivs är numrerade 1 – 17 och återfinns längs stigarna på pålar (grön färg) med nummerskyltar. Ibland sker hänvisning till en plats vid sidan om stigen dit man går innan man läser texten.

Vandringsstigen framgår av kartan på guidens baksida. Den utgår från Naturum vid Fyren och omfattar ungefär halva reservatet. Längden är ca 5 km och den är relativt lätt att gå. Avstickare som nämns är ibland mera krävande. Önskar man inte gå hela stigen kan man dela upp vandringsvägen i två avsnitt. Förslagsvis går man då till punkt 8 och vänder sedan tillbaka till gula stigen tvärs över berget fram till punkt 16 och återvänder till Fyren. Nästa etapp kan man göra med utgångspunkt från parkeringen vid Kullagårdens värdshus.

VARNING !

På flera ställen hänvisas till platser som ligger i närheten av stup. Gå inte för nära dessa – de kan vara livsfarliga – och håll uppsikt över barn som följer med.

Produktion: Länsstyrelsen i Skåne län

Text och färgbilder: Lars Pålsson

Svartvitt foto: Peter Lundh / Copyright Höganäs museum

Teckning: Bengt Salomonsson. Kullens Hembygdsförbunds Årsbok 1959.

Växtbilder: Dagny Tande Lid. Norsk og svensk flora 1963.

Karta: Kullaberg – dramatik & stillhet. 1996.

Tryck: XXXXXXXX 2009 ; 3:e uppl.

Innehåll

1	Svarttallar i dalen mot Åkersberget	4
2	Åkersberget utsikten / Lahibiagrottan	4
3	Ekskogen / Igla mosse	6
4	Fäladen / Hagetornsbacke med Kung Döse	6
5	Kulla mosse – Grällinge mad	8
6	Björkskog och björkhage	9
7	Enbuskaget	10
8	Utsikt mot Kullagården	11
9	Krattskogen	13
10	Ransvik	15
11	Bokskogen ovanför Ransvik	15
12	"Hjorthagen", Kullahusen, P-platsen Josefinelust	17
13	Josefinelustklipporna	18
14	Käringmalen / brantskogar	19
15	Ablahamn / Månviol	20
16	Nordstupen, Visitgrottan	21
17	Kullalå / Palnatokev	23
	Karta	24

1 Svarttallar i dalen mot Åkersberget

Stigen här, ned mot Åkersberget, slingrar sig fram i en dal mellan block och stenar. Mot sluttningarna finns täta buskage av slån och fläder där mängder av småfåglar ofta söker skydd. Överallt i dalen finns storvuxna tallar ofta med förvridna slingrande stammar och uppsprucken gråaktig bark. Barren i de breda kronorna är långa och kraftiga. Den art av tall som det här är frågan om heter svarttall (*Pinus nigra*) och inplanterades på Kullabergs öppna marker och på andra blåsiga platser längs Öresundskusten under slutet av 1800-talet. Trädet är mycket tåligt för vind och saltstänk och förekommer i Österrikes alpområden. Enligt senare undersökningar anses emellertid att den enda naturliga svarttallskogen växer i södra Italien. Hur som helst blev odlingen av trädet längs Öresund en framgång. Stora delar av Kullaberg täcktes av välvuxna svarttallskogar under större delen av 1900-talet. Som naturreservat skall berget endast hysa inhemska arter. Detta tillsammans med att skogarna blåste ned under senare delen av förra seklet gjorde att tallen endast finns kvar på några få platser, som här. Träden minner därmed om en tidigare period i bergets markhistoria.

2 Åkersberget utsikten / Lahibiagrottan

Vi befinner oss innanför Åkersberget, en kraftig rundad bergstopp ut i havet, som skymtar söderut bakom buskarna. Berget har fått sitt namn av en åker som en gång fanns här. Den övergavs och växte igen f. a. med slånbuskar. På andra sidan staketet har buskarna röjts bort och en betesmark med fin torrängsvegetation håller på att växa fram. Gå ned avtagssstigen till utsiktsplatsen ovanför stupet genom slånbuskagen som är slipade av vinden i låga svepande former. Väl framme kan man ut mot västligaste udden uppleva en av de bästa utsikterna över Kullabergs steniga och sönderskurna kustbranter. Berggryggar bildar spetsiga uddar och fragment finns kvar ute i vattnet i form av små öar eller raukar. I vikarna mellan uddarna finns klapperstensfält som på Kullaberg kallas "malar" eftersom stenarna av vågorna rullas mot varandra under ett karaktäristiskt ljud. Detta

medför också att kanterna på stenarna slipas av så att de blir helt runda. Kullaberg är uppbyggt av bergarten gnejs som emellertid har spruckit upp både tvärs och längs bergets huvudriktning. I sprickorna har magma trängt upp och bildat de mörka bergarterna amfibolit och diabas. När man ser ut över kustlinjen kan man lätt observera denna variation med stråk av ljusröd gnejs omväxlande med svartbruna amfibolitklippor. Dessutom är alla klipporna svarta vid vattenlinjen och ett stycke upp. Detta beror på förekomster av mörkfärgad saltlav (*Verrucaria maura*). Topparna på stenar och klippor är ofta gulfärgade av exempelvis vägglav (*Xanthoria parietina*), som trivs i den kväverika miljön som uppstår av fågelträck. Stenarnas sidor kan vara gråa av flikiga brosklavar (*Ramalina ssp*), som uppskattar saltstänk från havet.

Havet har också gröpt ur grottor i bergväggen under en period (Litorinahavet) när havets vattenyta var ca 10 meter högre än nu. Rakt under oss ligger Lahibia-grottan, 6 m djup, som kan nås om man klättrar ned vid vägvisaren på brantkrönet åt höger. Vid sidan om ligger några mindre grottor. Halvvägs ut mot fyren, bakom svarta udden finns ”Silvergrottan” som tillkommit genom stenbrytning. Man trodde på 1500-talet att den glimmerhaltiga bergarten var silvermalm och man gjorde ett försök att bryta denna tills det snabbt visade sig att man tagit fel.

Fortsätt vandringen längs ”Röda stigen”. Strax före övergången in i betesmarken finns ytterligare en avtagsstig som leder ned till Åkersberget och Åkerslån, en liten vik djupt in i berget. I viken tog men en gång i land kol. Detta bars sedan, ofta som stora stycken, upp till fyren längs den väg som nu är stig – ett verkligt slitgöra. Om man behärskar dykning kan man från viken nå en undervattenstig utanför berget där de typiska bältena av organismer på olika djup i havet finns väl utvecklade (*Närmare information i folder som finns i vaken och i vissa kiosker*)

3 Ekskogen / Igla mosse

Vi befinner oss inom den stora tidigare öppna betade fäladsmarken på västligaste delen av Kullaberg i närheten av Igla mosse. Området hyste fram till 1960-talet planterad svarttallskog som blåste ned i några kraftiga stormar. Då planterades ek eftersom detta trädslag kan anses vara det naturliga i nordvästra Skåne (se vidare vid punkt 9). Eken är något uppblandad med björk, vilket är sker naturligt på denna typ av marker. Planteringen kommer emellertid inte att utvecklas till skog utan den skall i framtiden utgöra en del av den nu etablerade stora betesmarken på Västra Kullaberg. Betesdjuren får gå in i skogen vilken i etapper kommer att glesas ut. Resultatet skall bli en öppen hagmark med glest stående ekar, en naturtyp som torde ha varit vanlig på berget före den stora avverkningen av skog århundradena efter 1500-talet.

Om man går genom skogen norrut stöter man på Igla mosse, ett fuktstråk omgivet av sälj och viden med höga starrarter och våtmarksväxter.

4 Fäladen / Hagetornsbacke med Kung Döse

Fram till 1980-talet växte här en högstammig tät svarttallskog som endast lämnade de högsta kullarna och några gläntor ut mot havet öppna. Kartor från tidigare sekler visar att bergsplatån i stället var en stor öppen ljunghed med spridda enbuskar, en s. k. fäladsmark. Denna hade under slutet av 1800-talet planterats med svarttall, vilken efterhand bildade skog under 1900-talet. Inventeringar på 1970-talet av svarttallskogens markvegetation visade att många arter i den ursprungliga fäladsvegetationen dröjde kvar i gläntor och mellan träden som trots stora kronor släppte ned en del ljus till marken. Tanken väcktes att avverka skogen och att genom betning på hygget åter få tillbaka den gamla heden. Idén realiserades först sedan all skog blåst ned under några kraftiga stormar på 1980-talet. Stormfället rensades och betning med får sattes in. Senare kompletterades fåren med nöt av rasen "Highland cattle" som visade sig mera effektiva vad gällde att hålla vegetationen låg.

Samma plats 1975
och nu

I dag har heden återuppstått och under vandringen över vidderna kan man blicka ut över hela yttre udden. Den tidigare hedens växtarter håller på att sprida sig i den täta gräsvegetation som etablerades när träden försvann. Mestadels var det kruståtel som tog över i början, men nu sprider sig stenmåra, blodrot, liten blåklocka, grässtjärn-blomma, blåbär och ljung alla arter som hörde hemma på den tidigare fäladen (*Deschampsia flexuosa*, *Galium saxatile*, *Potentilla erecta*, *Campanula rotundifolia*, *Vaccinium myrtillus*, *Calluna vulgaris*).

Stenmåra

Blodrot

L. Blåklocka

Blåbär

Ljung

I och med att heden öppnades frilades ”Stora Hagetorns backe” en kulle centralt i området. På toppen ligger ett stort flyttblock ditfört av inlandsisen. Detta döptes omkring 1850 till ”Kung Döses sten” och den fungerade som en utflyktspunkt för dåtidens turister.

5 Kulla mosse – Grällinge mad

Nedanför backen i en sprickdal ligger ”Kulla mosse” eller som den traditionellt kallats ”Grällinge mad”. Egentligen är den varken en ”mosse” eller en ”mad” (=våtmark) utan en sjö med öppet vatten omgivet av ett smalt gungfly med myrvegetation. Ute i vattnet finns glesa vassar av blåsäv och kaveldun (*Schoenoplectus tabaernemontani*, *Typha angustifolia*). I mattan av vit- och björnmossa (*Sphagnum* spp, *Polytrichum commune*) och längs stranden finns bl. a. olika starrarter, ängsull, kråklöver, silesår och kärrviol (*Carex* spp, *Eriophorum angustifolium*, *Potentilla palustris*, *Drosera rotundifolia*, *Viola palustre*).

Flaskstarr

Kråklöver

Silesår

Kärrviol

Ängsull

Kaveldun

6 Björkskog och björkhage

Björken är ett pionjärträd som genom fröspridning vandrar in på alla öppna marker, ofta kulturmarker som överges, det må vara ett hygge, en betesmark eller en åker. De små träden kommer tätt och växer upp till s.k. slyskog. Om denna lämnas utan påverkan sker en självrensning och en björkskog utvecklas. Björken är emellertid ett kortlivat trädslag med en livslängd på 75 – 100 år. Detta utnyttjas av de naturligt förekommande långlivade trädslagen ek, bok, ask, alm, som efterhand ersätter björken och bildar den slutliga naturliga skogstypen.

I det gamla beteslandskapet skiftade betesintensiteten mellan olika perioder. Björk kunde då ibland vandra in. Ofta avverkades då inte björken helt när man återupptog betningen utan träden glesades ut och djuren skickades in i området. På så sätt uppstod björkhagen, som blev så typisk i det gammalsvenska odlingslandskapet. Fördelen att behålla björken i betesmarken låg i en bättre vattenhushållning där björken dränerade marken samtidigt som den genom beskuggning skyddade för fullständig uttorkning.

På Västra Kullaberg upphörde betningen på de stora öppna fäladsmarkerna i slutet av 1800-talet. De flesta planterades med skog, men vissa områden bara lämnades. Där jordlagren var tunna dröjde ljungheden kvar ibland med tätande buskage av en, medan björk vandrade in på bättre marker. Mestadels har dessa områden genom röjningar och gallringar utvecklats till björkskog. Ett sådant område finns till vänster om stigen. På andra sidan har en sluttning ned mot Kulla mosse gallrats och inhägnats. Djuren från betesmarken i väster har släppts in och på detta sätt håller en björkhage på att utvecklas, en naturtyp som tidigare inte varit så vanlig på Kullaberg.

Björkskogarna har nått sin slutålder och efterhand kommer de att ersättas av ekskog som är det naturliga trädslaget här. Detta kommer att ske naturligt eller genom inplantering av ek på vissa ytor.

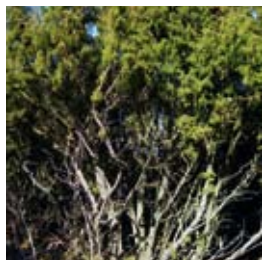

Enbuskarna (*Juniperus communis*) står som höga murar på båda sidor om stigen. Sådana höga och täta enbusksnår finns på flera ställen inom Kullaberg, ofta uppe på magra kullar som ratades av djuren som betade på den ursprungliga fäladen och där det därför utvecklades grupper av enbuskar. Dessa platser var inte heller av intresse för skogsplantering när betningen upphörde. Resultatet blev att enbuskarna efterhand växte samman till höga täta buskage. På grund av de dåliga markförhållandena hann inte heller några naturliga träd vandra in. Enbuskarna tog helt över utom på klipphällar där jord nästan saknas och där man kan finna små gläntor inne i buskagen. Det är bara i dessa gläntor som ljung, gräs och örter från den gamla fäladen dröjer kvar. I övrigt är nästan all markvegetation dödad under enbuskarna. En matta av bruna enbarr härskar men man kan hitta fläckar med låg mossor och ibland långa stripiga blad av kruståtel.

Småfåglar på flyttning använder dessa extremt tätslutna miljöer för skydd. Till enbuskmarkernas mera fasta invånare hör häckande törnskata, törnsångare, ärtsångare och hämppling (*Lanius collurio*, *Sylvia communis*, *Sylvia curruca*, *Acanthis cannabina*)

Enbuskagen är i övrigt extremt artfattiga. Det är dessutom svårt att öppna upp dessa områden genom röjningar. Resultatet blir att stammarna friställs och grenar med barr hänger fritt högt upp ungefär som längs stigen här. Vill man återställa fåladens måste hela buskaget tas bort eller brännas. Bränder har inträffat, men det visar sig att det sedan tar lång tid innan fåladens växtarter vandrar in. Till och med enbuskarna har svårt att komma tillbaka!

8 Utsikt mot Kullagården

Vilken utsikt från denna plats! Den visar alla de viktigaste historiska inslagen i bergets utnyttjande som format dagens landskap. Platsen där vi står är en relik av den gamla enbuskfåladens med ljung och tunnbladiga gräs som bildade ett öppet beteslandskap härifrån västerut ända ut till fyren.

Vänder vi blicken ut över landskapet utbreder sig stora gröna fält tvärs över berget från Öresund i söder till Skälderviken i norr. I skogsbrynet mitt emot ligger den lilla Kullagården som i århundraden varit brukningscentrum för västra delen av Kullaberg. De gröna fälten som i dag är golfbana utgjorde en gång gårdens åkrar och ”kalfhagar”. Golfbanan har faktiskt medfört att det öppna inslaget i landskapet bevarats! Bokskogen bakom gården var på 1700-talet en gles ”ollonskog” där troligen svinen gick och bökade. Inom smärre hägnader fanns små åkrar eller togs gräset till-

vara som hö för utfordring av djuren under vintern. Träden har nu slutit sig till en sammanhängande bokskog som övergår i ekskog ut mot havet. Längst bort anar vi konturen av Norra Ljungås en av bergets högsta toppar. Där började för några hundra år sedan ett mäktigt fäladsområde som sträckte sig över alla de höga topparna på östra delen av berget bort till de bokskogsdungar som inramade Björkeröd, Himmelstorp och Haga borta vid Arild. Dessa öppna marker planterades med skog under senare delen av 1800-talet. Först under senare år har skogen runt norra Ljungås avverkats för att på nytt ge plats åt fäladsmark som nu håller på att restaureras.

*Hotell Kullagården
omkring 1910*

Kullagården – bara den är ett stycke historia. Sedan medeltiden ägdes den av danska staten. Eftersom behovet att hålla en fyr tänd ute på bergets spets arrenderades gården ut gratis mot att den som bodde där höll igång fyren ("Lyktgården" från 1564). Ungefär samtidigt fick man för sig att bryta silver på berget (se punkt 2) och gården skulle fungera som smedja och bostad skulle upplåtas till en bergsgesäll. Denna verksamhet upphörde emellertid snabbt, men arrendatorns ansvar för fyren fortsatte ända in på 1700-talet. Carl von Linné besökte Kullagården på sin Skånska resa 1749 och uttryckte sig mycket uppskattande om gården. Omkring 1800 delades gården i två delar och "Nya Kullagården" strax västerut kom till. Delningen varade bara några år och den sammanslagna gården brukades sedan av Gustaf Elfversson. Han började tillsammans med sin hustru

ta emot turister på gården, han skapade turistvägar på berget och han marknadsförde berget framgångsrikt tillsammans med fotografen Peter Lundh. Dålig ekonomi gjorde att han fick lämna gården till Krapperup 1872, men han och hustrun bodde kvar och utvecklade turismen i området. Även vid "Nya Kullagården" kom att bedrivas hotell- och värds-hus-verksamhet, något som lever vidare än idag i form av ett kombinerat värds- och klubbhus. Vid sekelskiftet 1900 var Mölle och Kullaberg en av Europas större turistorter f.a. med tyska besökande. Både Elfversson och hans efterträdare som arrendatorer på Kullagården grundade och kom att driva några av bygdens största hotellanläggningar: Hotell Elfversson (nu Bella Vista) och Grand hotell i Mölle samt Rusthållaregården i Arild.

Kullagården förvärvades 1914 av AB Kullabergs natur med kopplingar till Lunds universitet. Området kom därmed att förvaltas som ett av Sveriges första naturreservat. Det blev formellt naturreservat 1971 och inköptes av naturvårds-verket/staten 1997.

9 Krattskogen

Kullaberg ligger i ett stråk av artfattiga ekskogar genom nordvästra Europa över Jylland till svenska västkusten, norra Skåne, Blekinge och Götalands Östersjö-kust. Ek (*Quercus robur*, *Q. petraea*) är således det naturliga trädslaget på Kullaberg och uppträder i en speciell skogstyp i bergets branter som kallas ekkratt. De mest typiska ek-

krattskogarna finns på bergets sydsluttningar härifrån och fram till Mölle, men de uppträder också på nordsluttningarna ofta inblandade med andra trädslag. Även här finns ett inslag av ask i stråk där marken är fuktig. Träden är lågvuxna ofta med krokiga stammar och kronorna är avskurna och formade av vindarna från havet. Kaprifol, murgröna och björnbär (*Lonicera periclymenum*, *Hedera helix*, *Rubus fruticosus* coll.) slingrar mellan stammarna och nere på marken är vegetationen mestadels rik på örter och påverkad av att träden släpper ned mycket ljus dit. Ljusälskande växter är exempelvis buskstjärnblomma och lundgröe (*Stellaria holostea*, *Poa nemoralis*). I övrigt finns bl. a. gräs som lundslok, lundelm och lundskäfting (*Melica uniflora*, *Roegneria canina*, *Brachypodium sylvaticum*) samt örter som gulplister, gökärt, skogsbingel, storrams, sårläka och violer (*Lamium album*, *Lathyrus linifolius*, *Mercurialis perennis*, *Polygonatum multiflorum*, *Sanicula europaea*, *Viola* spp.). I gränsen mot den öppna marken blommar orkideer på försommaren, mest Sankt Pers nycklar (*Orchis mascula*).

Ek

Murgröna

Buskstjärn-
blomma

Gökärt

Getrams

Kaprifol

Sydsluttningarnas krattskogar hyser också ett stort antal insekter. Många av arterna har en sydlig utbredning och är sällsynta i övriga Sverige. Bland spindlarna finns *Atypus affinis*, den enda representanten för fågelspindlarna i vårt land.

Det mest intressanta med dessa ekkrattskogar är att de troligen funnits i dessa branter ända sedan berget koloniserades av träd. Man kan anta att både människor och djur inte nådde alla buskage ute i branterna utan lämnade dem orörda. Undersökningar av mikrolivet i marken under träden visar också en artsammansättning som tyder på att skogen funnits

under mycket lång tid. Således finns det mycket som tyder på att delar av dessa krattskogar är ”urskog”, något som är extremt sällsynt, och i Skåne kanske enbart finns här och i branterna på Söderåsens ravindalar.

10 Ransvik

Från golfbanan ned mot Ransvik löper en grund ravindal med den lilla Ransviksbäcken på dess botten. Vattenflödet i bäcken är svagt men det räcker för att bevara en intressant insektsfauna som är beroende av vatten. Den fuktiga marken på sluttningarna ned mot bäcken är näringsrik och täcks av en grön matta med ramslök (*Allium ursinum*), som på sensvåren blommar i vitt. Tidigare skuggades dalen av stora almar men dessa har nu nästan samtliga dött i almsjuka. I stället rycker askträd fram och kommer troligen att ta över tillsammans med en del äldre ekar. På ett tidigare öppet fält mellan dalen och vägen ned till Ransvik har ett uppslag av ask övergått till skog.

Nere vid stranden ligger Ransvik, tidigare inskeppningshamn för kol till fyren och numera en plats för bad med restaurant. Det var här det ”syndiga” badlivet blomstrade under turistepoken omkring 1900. Både kvinnor och män badade tillsammans, något som inte tidigare varit accepterat och som medförde att turister vallfärdade hit.

11 Bokskogen ovanför Ransvik

Branternas ekskogar övergår uppe på berget i bokskog som bildar mäktiga pelarsalar på våren i skir ljus grönska, på sommaren mörkgrön och på hösten brinnande gul. På något sätt har bokskogen blivit ett karaktärsdrag för både Kullabergs och Skånes skogar. Här ovanför Ransvik är marken på våren rikligt täckt med vitsippor och under sommaren tar lundslok, lundgröe, lundarv, myskmadra, lundviol och gulplister över (*Anemone nemorosa*, *Melica uniflora*, *Poa nemoralis*, *Stellaria nemorum*, *Galium odoratum*, *Viola reichenbachiana*, *Lamium galebdolon*). Denna örtrika

typ av bokskog ersätts på näringsfattig mark av s. k. ”hed-bokskog” där marktäcket på sommaren mest består av bruna löv med fläckar av gräs vanligen bestående av krustätel. Sådan fattig bokskog finns längre fram längs stigen mot Josefinelust på kullarna ovanför parkeringsplatsen.

Lundslok

*Lundstjärn-
blomma*

Skogsviol

Sårläka

Myskmdra

Vitsippa

Intressant är att mycket tyder på att både Kullabergs och Skånes bokskogar till stor del är kulturskapade. Under tidigare århundraden gynnades boken på bekostnad av andra trädslag på grund av sin betydelse för ollonbete med svin. Vid skattetaxering värderades skogen i termer av ”en 20 ollonsvins skog”. Bokskogen mellan Ransvik och Josefinelust markeras på kartor från 1700-talet som en gles skog troligen för bete och slåtter. Vissa öppna partier användes t.o.m. som åker. Det finns låga stenmurar i svackor som kan ha varit skydd för ollonsvin.

Något som också tyder på att boken särskilt gynnats är att när bokträden i dag dör och faller omkull ersätts de ofta inte spontant med bok utan andra trädslag tar över. Särskilt på fuktiga ställen finns en tendens att ask slår upp när boken försvinner. Även en inblandning med ek skulle vara naturlig med hänsyn till bergets geografiska läge.

Längre fram finns en avtagsstig med skylten ”Kullamannens grav” upp mot en höjd i skogen. Går man upp där finner man några stenar som under turistepoken omkring 1900 fick detta namn och utgjorde ett utflyktsmål för dåtidens vandrare på samma sätt som ”Kung Döse” (se punkt 4).

12 "Hjorthagen", Kullahusen, P-platsen Josefinelust

Vi är nu framme vid stora "Fyrvägen". Strax österut där skogen tar slut finns en öppen gräsmark. Här fanns tidigare (1936–2005) ett hägn med kronhjortar, Skånes landskapsdjur. Det gamla huset på andra sidan vägen mitt emot är ett ursprungligt torp, som under 1900-talet döptes till Hjortstugan.

Längs en väg i kanten av gräsmarken finns ytterligare en rad hus, Kullahusen. En del av dessa var ursprungligen arbetarbostäder till Kullagården men har kompletterats med en del sommarstugor.

Nedanför stora "fyrvägen" i riktning mot Mölle just där den kröker ligger en liten sjö med omgivande våtmark mellan låga kullar. Kvartärbiologiska undersökningar av sediment och torv tyder på att denna plats eventuellt var den första i Skandinavien som smälte fram ur inlandsisen för ca 17000 år sedan. Havsytan var då så hög att området utgjorde en vik i det arktiska ishavet

På andra hållet längs stora vägen viker "Gula stigen" in mot en stor öppen plats i skogen med parkering. De flesta turister som kommer till Västra Kullaberg i dag åker direkt ut till fyrområdet längst ut på spetsen. Vid mitten av 1800-talet i allra första början av turismen på Kullaberg var detta den viktigaste samlingsplatsen. Bonden på Kullagården, Gustaf Elfversson, som hyrde ut logi för turister på gården, gjorde i ordning platsen och byggde en stig norrut längs Möllebäcken som fortsatte i trappor ned för branten till Möllebäcksmal. Uppe på kanten byggde han ett antal utsiktsplatser. Han var noga med ordningen och det sägs att han krattade stigen varje lördag. Efter ett besök av drottning Josefine, gemål till Oscar I, döpte Elfversson området till Josefinelust. Än idag är det många besökare som stannar till och här gör en första bekantskap med nordbrantens klippor, malar och grottor.

Hjorthagen juni 2001

Återigen ett karaktäristiskt avsnitt av Kullabergs branta kustlinje med uddar, klapperstensfält ("malar") och grottor. Området är lätt tillgängligt genom att en ravindal i måttlig lutning sluttar ned mot malen och längs en liten bäck i dalens botten är en stig med trappor anlagd sedan mitten av 1800-talet.

Vid krönet finns extremt vegetationsfattiga skogar med ek österut och bok västerut. I dalgången vid bäcken växer gräsrik högörtvegetation med tuvtåtel, rörflen, älgört, strätta, fackelblomster, humleblomster, rödblära och jordreva samt ormbunkarna träjon och majbräken. (*Deschampsia cespitosa*, *Phalaris arundenacea*, *Filipendula ulmaria*, *Angelica sylvestris*, *Lythrum salicaria*, *Geum rivale*, *Melandrium rubrum*, *Glechoma hederacea* samt *Dryopteris filix-mas*, *Athyrium filix-femina*).

Humleblomstyr

Jordreva

Rödblära

Älgört

Gnejsberggrunden genomkorsas av amfibolit och diabasgångar. Nere på stranden kan man hitta en brun diabas som kallas "kullait", vilken bara förekommer på Kullaberg.

I den östra klippbranten finns en lätt tillgänglig och möblerad grotta, "Josefinelustgrottan", som bildats i en bergsspricka och är ca 5 meter djup. Uppför trapporna bakom klippan finns

”Lilla Josefinlustgrottan”, bildad i ett stråk av kullait och med en endast meterhög ingång. Både i denna och i en grotta strax väster om Josefinlust, Fredrik VII:s grotta, har man funnit spår av härdar, sot och träkol, samt fynd av redskap i ben och bearbetad flinta. Detta visar att grottorna utnyttjats redan under stenåldern troligen dock inte som bostäder. Rester av ben visar att invånarna har fiskat torsk, kolja, pigghaj, spätta och ål. Man har också samlat blåmusslor och valthornssnäckor. Dessutom fanns ben av val, tumlare och trut.

14 Käringmalen / brantskogar

Stigen löper här ovanför en skogklädd del av bergets branta nordsluttning. Den vilar på en bred grönstensgång i marken. Grönstensbergarten heter amfibolit och den vittrar lätt sönder och då frigörs näringsämnen för växterna. Vegetationen blir rik på örter. Marken täcks av ramlök och i omgivningarna hittar man skogsbingel, lungört, gulplister och lundsstjärnblomma samt på vårarna vitsippor, blåsippor, vårärt och den stora rödvioletta hålnunneörten. (*Allium ursinum*, *Mercurialis perennis*, *Pulmonaria obscura*, *Lamium galeobdolon*, *Stellaria nemorum* samt *Anemone nemorosa*, *Anemone hepatica*, *Lathyrus vernus*, *Corydalis cava*).

Ramlök

Lungört

Gulplister

Hålnunneört

Blåsippa

Lind

Alm

Ask

Lönn

Skogen innehåller en stor blandning av olika lövträd: ek, alm, ask, lönn och lind samt enstaka bokar. Denna blandskog på starkt sluttande mark, ofta i raviner med nedrasade block, finns på många håll i Europa och anses som särskilt värdefull i det europeiska nätverket av skyddade områden, Natura 2000. På Kullabergs nordsluttning är skogstypen dessutom starkt påverkad av vind och bildar efterhand som den kryper ned för sluttningen ett tätt lågvuxet kratt med mycket lind. Man kan lätt bekanta sig med denna krattskog genom att ta stigen ned till Käringmalen som börjar här. Den är ganska brant men det finns trappor. Det kan vara värt mödan för väl nere vid Käringmalen möter en vacker skyddad strand med rullstenar mellan taggiga svarta amfibolitklippor som bildar uddar och raukar ut i havet. Käringmalen har fått sitt namn efter en svart kvinna, som blev avsatt på denna öde strand sedan en sjökaptan, som tagit med henne på sitt skepp, tröttnat på henne. Hon räddades så småningom av ortsbefolkningen.

15 Ablahamn / Månviol

En öppen dal bildad på näringsrik amfibolitsten leder ned till en bred strandremsa kallad Ablahamn. Stranden är lätt tillgänglig och en stig binder samman den traditionellt utnyttjade båtplatsen med Nya Kullagården här ovanför. Gården används numera som vårdshus och golfklubb. Den odlade marken kring gården fortsatte tidigare i en sluttande öppen fuktäng ända ned till klapperstenen. Ängen brukas inte sedan länge, men en del växtarter från denna dröjer kvar: älgört, rörflen, strätta, humleblomster, strandlysing m.fl (*Filipendula ulmaria*, *Phalaris arundenacea*, *Angelica sylvestris*, *Geum rivale*, *Lysimachia vulgaris*). En del växter som snärjmåra och nässlor (*Galium aparine*, *Urtica dioica*) tyder på gödslingseffekt. Igenväxning pågår med ask, al och sälg.

Längs kanten inne från den örtrika ekskogen i öster tvärs över dalen och längs stigen upp mot gården växer rikligt med månviol (*Lunaria rediviva*). De blåviolettera blommorna prunkar i försommargrönskan och de dekorativa fröställningarna med långsmala tunna skidor lyser under hela hösten och vintern. Arten är ovanlig i Sverige men finns i

litet fuktiga näringsrika lövskogar söderut i centrala Europa. Under senare år har arten spritt sig även till andra dalstråk på berget bl. a. nedfarten mot Mölle vid ”Italienska vägen”.

Den frodiga dalen med en porlande bäck ned mot Ablahamn kan vara en av traktens tidigaste bebodda platser. Utgrävningar har avslöjat flera kulturlager med rester av hus och hyddor från yngre stenålder (ca 5000 år sedan). Märkligt är att man använt lokala bergarter och inte flinta vid tillverkning av redskap. Bland fynden finns också ”trattbägare”, runda lerkärl med trattformad hals som man i dag kan påträffa i Östafrika.

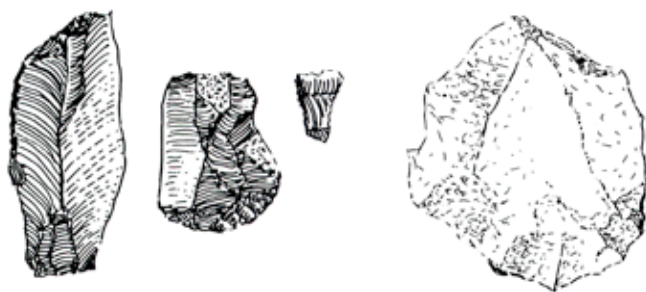

Bild: B. Salomonsson 1959

16 Nordstupen, Visitgrottan

Kullabergs branter mot norr stupar delvis lodrätt ned i havet. Höjden är här omkring 50 meter men längre österut över 100 meter. Öppna partier med klippor och hedfragment omväxlar med kratt och igenväxande buskage. Heden är annorlunda jämfört med sydsluttningarna och innehåller arter som trivs i svalt fuktigt (”atlantiskt”) klimat: ljung, blåbär, kråkbär, hönsbär och ormbunkar (*Calluna vulgaris*, *Vaccinium myrtillus*, *Empetrum nigrum*, *Cornus suecica*, *Dryopteris dilatata*, *Dryopteris filix-mas*). Enstaka lindar, ekar går över i stora igenväxningsbuskage med asp, sälg, rönn, slån, nypon, fläder, olvon m. fl. (*Populus tremula*, *Salix caprea*, *Sorbus aucuparia*, *Prunus spinosa*, *Rosa* spp., *Sambucus nigra*, *Viburnum opulus*).

Sikten är oftast fri ut över havet och efter stormar och hårda vindar dyker där ofta upp långväga havsfåglar från Atlanten: havssula, stormfågel, tretåig mås, mindre lira (*Sula bassana*, *Fulmarus glacialis*, *Rissa tridactyla*, *Puffinus puffinus*). Andra speciella havsfåglar som uppehåller sig i stupen är tordmule och sillgrissla samt tobisgrissla (*Alca torda*, *Uria aalge*, *Cepphus grylle*), som häckar på skären nedanför branten. Längre österut på en hylla i de höga stupen häckar också pilgrimsfalk (*Falco peregrinus*), en spektakulär rovfågel som efter många års frånvaro återvänt till Kullaberg.

Rakt under oss ligger en av bergets större grottor, Visitgrottan, nästan 10 meter djup, lika bred och med en takhöjd på 6 meter. Man kan ta sig ned till grottan via en ganska brant stig vid den uppsatta vägvisningsskylten. Det är inte alltid möjligt att nå fram till grottan som vid högvatten är isolerad från den plats man kommer ned till via stigen. Grottan har fått sitt namn genom att besökare under turistepoken stack in sina visitkort i väggarnas sprickor.

Kråkbär

Hönsbär

Mycket av bergets nordsluttningar har i övre delen vuxit igen med buskar och träd. Stigen fortsätter ett stycke upp i skogen och man ser inte så mycket av stupen. Man kan nå ned till dem genom att passera de längst bort belägna borden och stolarna vid parkeringsplatsen och ta små stigar ut mot stupet. Lagg märke till de vindpinade björkarna, som påminner om de som man ser i fjällen. Ett annat ställe att se stupen är att gå vidare från nästa tavla längs östra kanten av ”Kullalå” ut på kanten.

**I båda fallen –
se upp – gå inte
för nära kanten.
Stupen är livs-
farliga !**

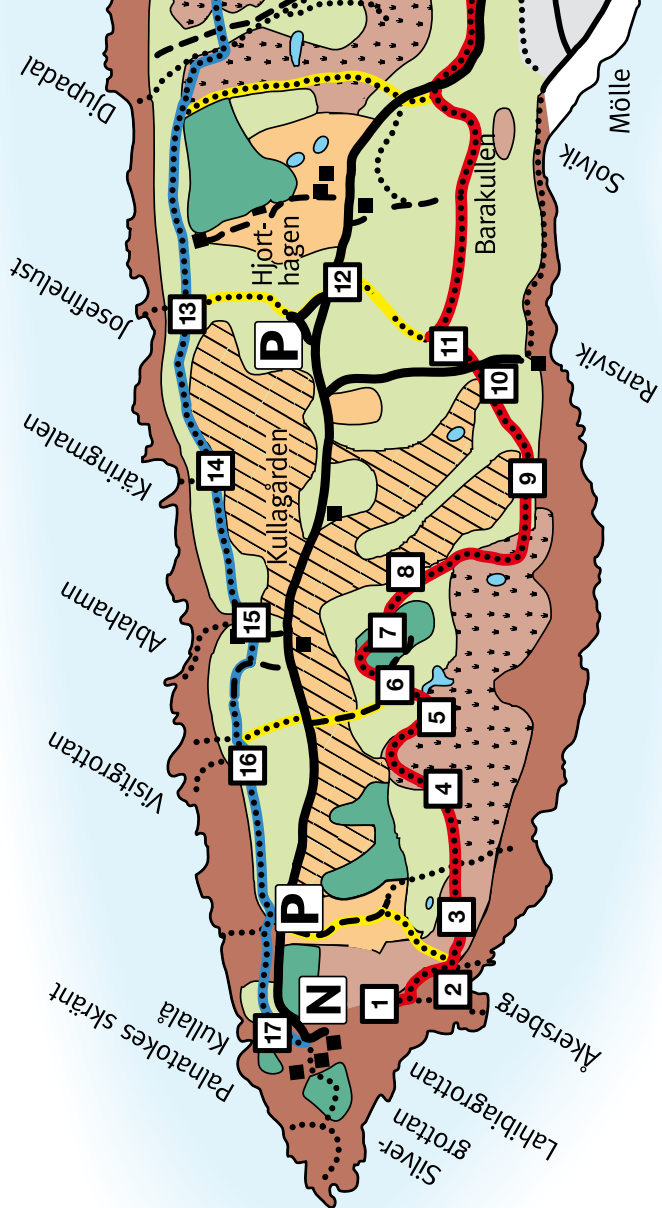
En av bergets djupaste och brantaste sprickdalar ut mot havet. På botten finns en liten ”mal” och en fuktäng som mestadels ligger i skugga. Viken heter ”Kullalå” och har trots stupen använts som båtplats. I en beskrivning från 1825 heter det att ”Djävulsklyftan är ett svalg med lodräta väggar, i vilket havet, fradgande och grönt, stormar in”.

Stupet mitt emot den här platsen döptes under turistepoken 1900 av danska turister till ”Palnatokes skränt (stup)”. Det berättas att att Harald Blåtand son till den danske kungen Gorm begav sig till Kullaberg tillsammans med Palnatoke, hövding på Fyn, för att åka skidor. Palnatoke menade att han var skickligare på skidor än kung Harald, som då i sin ilska tvingade Palnatoke att åka ”ned ad den Klippe” där den var som farligast. Närmast i fritt fall landade Palnatoke nedanför stupet – och klarade sig! (Sägen behandlad i A. Oehlenschlägers sorgespel ”Palnatoke”)

- SKOGSMARK
- TÄTA BUSKAGE
- ÖPPEN HED
- ÖPPEN HED MED ENBUSKAR
- ÖPPEN HED MED BETE
- GOLFBANA
- ÅKER O ÄNG
- KLIPPOR

NATURUM
KIOSK

BILVÄG

MARKVÄG

STIG

Röd strövstig

Blå strövstig

Gul tvärstig

0 INFORMATIONSPLATS

P PARKERING

0 500m

Kontaktinformation:

naturum Kullaberg, 042-34 70 56

Kullaberg naturreservat

Blåkullavägen 6-6

260 42 Mölle

www.kullabergsnatur.se

naturum®
Kullaberg

LÄNSSTYRELSEN
I SKÅNE LÄN

Östra Boulevarden 62A, 291 86 Kristianstad

Kungsgatan 13, 205 15 Malmö

Tel 044/040-25 20 00, Fax 044/040-25 25 00

E-post skane@lansstyrelsen.se

www.lansstyrelsen.se/skane